

MIKÓ ZSUZSANNA

AZ 1956 UTÁNI MEGTORLÁS ÜGYÉSZSÉGI ÉS BÍRÓSÁGI SZERVEI BUDAPESTEN 1957–1959

1956. november 6-ról 7-ére virradó éjszaka szovjet páncélosok szállították Budapestre a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökét és kormányának addig Szolnokon tartózkodó tagjait. A kijelölt miniszterek és Kádár János miniszterelnök november 7-én 2 órakor tette le az esküt Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke előtt.¹

A szovjetek jóindulatától függő hatalom számára létfontosságú volt, hogy legitimitását megalapozza, és önálló hatalmi tényezőként irányíthassa Magyarországot. A kádári politika egyik központi eleme 1957–1958-ban a forradalomban részt vevőkkel szembeni megtorlás elveinek és gyakorlatának kidolgozása. Az új hatalomnak nem volt kész receptje a leszámolásra. A párt vezető testületei 1957-ben többször is foglalkoztak a problémával, míg 1957 decemberére nagyjából körvonalazódott a megtorlás fő iránya és szempontrendszer. A leszámolás gyakorlati lebonyolítására hivatott nyomozati, ügyészi és bírói szervezet 1957 elején teljesen felkészületlenül állt a probléma előtt. Nem ismerte világosan a politikai elvárásokat, nem volt elégséges személyzeti állománya és „megfelelő politikai képzettséggel” rendelkező apparátusa. A statáriális eljárásról alkottak ugyan jogszabályokat, de ez az eljárási forma hosszú ideig nem volt fenntartható, tehát az eljáró szervek világos iránymutatást vártak a politikai vezetéstől: kiket, minek alapján, milyen eljárás keretében, milyen súlyú büntetéssel sújtsanak.

Az általam közölt források az eljárások szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró Fővárosi Bíróság és Fővárosi Főügyészség kezdeti működési nehézségeit mutatja be. A közölt jelentések azt mutatják, hogy az eljáró hatóságok felkészítése a tömeges megtorlások lebonyolítására nem volt zökkenőmentes. Hónapok teltek el, mire a felső pártvezetés megnyugodva vehette tudomásul, hogy a megtisztított bírói és ügyészi kar ellentmondás nélkül teljesíti a politika elvárásait.

1 *Huszár Tibor*: Kádár János politikai életrajza. 2. kötet. 1957. november–1989. június. Bp., Szabad Tér Kiadó – Kossuth Kiadó, 2003. 5. p.

A jogszabályi háttér

Az első jogszabály, amelyet az „ellenforradalom” utáni felelősségre vonáshoz alkottak, az 1956. évi 22. számú törvényerejű rendelet volt *az egyes bűncselekmények tekintetében a büntetőeljárás egyszerűsítéséről*, de ezt a gyakorlatban nem alkalmazták. 1956. november 12–1957. január 15. között volt hatályban. Ennek értelmében vádirat nélkül bíróság elé állíthatók lettek volna mindazok, akiket gyilkosság, szándékos emberölés, gyújtogatás, rablás, fosztogatás, lőfegyver jogtalan használatával elkövetett bűntett vagy ezen cselekmények kísérlete miatt tetten érték. Az eljárásban a bizonyítékokat azonnal a bíróság elé kellett volna tární.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1956. évi 28. és 32. számú törvényerejű rendelettel (1956. december 11-én és 13-án hirdették ki) vezette be a statáriális bíráskodást. A rendelet alapján a katonai bíróságok járhattak el 1957. november 3-ig. A rögtönbíráskodás hatályát a következő bűncselekményekre terjesztette ki az Elnöki Tanács:

1. gyilkosság
2. szándékos emberölés
3. gyújtogatás
4. rablás (fosztogatás)
5. közérdekű üzemek vagy a közönség életszükségletének ellátására szolgáló üzemek szándékos megrongálásával elkövetett bűntett, illetve ezen bűntettek kísérlete²
6. lőfegyver, lőszer, robbanószer, robbanóanyag engedély nélküli tartása.

Ha a bíróság a fenti bűncselekményekben bűnösnek mondta ki a vádlottat, csak halálbüntetést szabhatott ki.

A statáriális bíróságok munkája azonban kevésnek bizonyult. „Ezért a közrend és közbiztonság megszilárdítása, valamint az ellenforradalmi erők szétverése és maradványainak felszámolása a gyorsabb, átütő, kemény büntető ítélezést tett más területen is szükségessé.”³

Így került sor az 1957. évi 4. számú törvényerejű rendelet megalkotására *a gyorsított büntetőeljárásról*, amely alapján 1957. január 15-től június 15-ig ítéleztek a

2 A 2/1957. évi kormányrendelet értelmében nélkülözhetetlen közérdekű üzem minden olyan állami, mezőgazdasági, ipari vagy kereskedelmi üzem, amelyben a rendszeresen foglalkoztatott dolgozók száma meghaladja a 100 főt.

3 MOL M-KS 288.f. 30/1957. (MSZMP Központi Bizottsága Adminisztratív Osztály) 12. őrzési egység (öc.).

bíróságok. „A gyorsított eljárás bevezetésével már polgári bíróságaink egy része is az ellenforradalom elleni harc élvonalába került.”⁴ Ez a jogszabály kiegészítője volt a katonai rögtönbíráskodásnak. Hatáskörébe a betöréses lopás, a közlekedés szándékos veszélyeztetése, az államrend elleni szervezkedés, a lázítás és a hűtlenség tartozott. A törvényerejű rendelet alkalmazásakor több bíróságon az is felmerült, hogy van-e lehetőség a gyorsított eljárásban az enyhítő körülmények figyelembevételére, mivel ezt a gyorsított eljárásról szóló törvényerejű rendelet nem zárta ki kategorikusan, míg a statáriális eljárásról szóló jogszabály határozottan tiltotta. Domokos József⁵, a Legfelsőbb Bíróság elnöke külön felhívta a bírák figyelmét, hogy ugyanazt a büntetési tételt kell alkalmazni mindkét eljárásban, tehát nincs mód például három hónapos szabadságvesztés büntetések kiszabására. „A jogalkotó a bíróság kezébe buzogányt adott és mi ezt nádpálcává akarjuk faragni? Nem ezért kaptuk.”⁶

Az igazságügyminiszteri beszámoló⁷ szerint azonban a rendes polgári bírósági eljárás nem volt elég hatékony az ellenforradalom elleni harcban. Valószínűleg részben ennek hatására, és feltehetően a háborús bűnösök felelősségre vonásában bevált gyakorlatot felidézve, a pártvezetés is arra az elhatározásra jutott, hogy új megoldást kell keresni az erélyesebb leszámolás érdekében.

A népbíróságok létrehozásának szükségessége először az MSZMP Intéző Bizottsága 1957. április 2-án tartott ülésén merült fel. Az Intéző Bizottság, miután meghallgatta Kádár János beszámolóját a kormánydelegáció moszkvai útjáról, a következő határozatot hozta: „Az I. B. szükségesnek tartja az ellenforradalom maradványainak

4 A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 4. számú törvényerejű rendelete a gyorsított büntető eljárás szabályozásáról. In: Magyar Közlöny, 1957. január 15. 19–21. p.

5 Domokos József (1890–1978) 1918-ban szerzett jogi diplomát. 1920-ban Kolozsvárra, 1921-ben Bécsbe emigrált, 1925-ben tért vissza Magyarországra. 1945-ig ügyvédi gyakorlatot folytatott, 1945-től 1953-ig a Legfőbb Államügyész posztját töltötte be. 1953-ban nyugdíjazták, majd 1954-ben a Legfelsőbb Bíróság elnökeként reaktiválták. 1958-ban magas kora és megviselt idegállapota miatt maga kérte felmentését, amelyet a Politikai Bizottság jóváhagyott. Ld. Magyar Országos Levéltár (=MOL) M–KS (Magyar Szocialista Munkáspárt Központi és közvetlen alárendeltségű szervek) 288. f. 5/67. öc.

6 Domokos József legfelsőbb bírósági elnök megnyitója az országos bírói értekezleten 1957. március 28. Közli: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2. Szerk.: Horváth Ibolya, Solt Pál, Szabó Győző, Zanathy János, Zinner Tibor Bp., 1993. 704. p.

7 Beszámoló az 1956. évi október 23-a után kialakult büntetőbírói gyakorlatról. Budapest Főváros Levéltára (=BFL) XXV.4.h. (Fővárosi Bíróság iratai. TÜK elnöki iratok.) 1966. 315. VIII. Igazságügyminiszteri felügyeleti tájékoztató.

komolyabb és gyorsabb felszámolását. Megbízta Münnich⁸ és Biszku⁹ elvtársakat, hogy a népbírószági törvény, illetve meglévő büntető szerveink segítségével jelentős felelősségre vonásokat eszközöljenek sajtónyilvánosság nélkül.”¹⁰

A párt határozatának megfelelően a Népköztársaság Elnöki Tanácsa megalkotta az 1957. évi 25. számú törvényerejű rendeletet, amelynek alapján felállították a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsát. A tanács öt tagból (egy szakbíró és négy ülnök) állt.¹¹ Eljárt minden olyan ügyben, amelyben az ügyész a népbírószági tanács előtt emelt vádat. A tanács eljárhatott első fokon, fellebbezési fórumként és a törvényességi óvásokat is elbírálhatta. Első fokú eljárásában statáriális tanácsként járt el. Fellebbezés esetén nem kötötte a súlyosítási tilalom, vagyis abban az esetben is hozhatott az első fokú ítéletnél súlyosabb ítéletet, ha a védő a vádlott javára fellebbezett. A törvényességi óvás lehetőséget biztosított arra, hogy bármely jogerősen lezárt ügyben új ítéletet hozhasson. A népbírószági tanácsnak joga volt még perújítást is kezdeményezni.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1957. évi 34. számú törvényerejű rendelete hozta létre a megyei (fővárosi) népbírószági tanácsokat. A tanácsok 1957. június 15. és 1961. április 16. között ítéleztek. Népbírószági tanács a Fővárosi Bíróságon, a Pest Megyei Bíróságon, a győri, a miskolci, a pécsi és a szegedi székhelyű megyei bíróságokon működött.

A fővárosi és a megyei népbírószági tanács tanácsvezetőből és két népbíróból állt, közülük csak a tanácsvezető volt szakképzett bíró.

Hatáskörüket tekintve a népbírószági tanácsok a következő bűncselekmények esetében jártak el:

-
- 8 Münnich Ferenc 1956–1967 között az MSZMP Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának tagja. 1956–1957-ben államminiszter, a fegyveres erők minisztere, belügyminiszter és miniszterelnök-helyettes.
 - 9 Biszku Béla 1956. október 31-től 1985-ig az MSZMP Központi Bizottsága, 1957. november 7-től az MSZMP Intéző Bizottsága tagja. 1957. február 28-án a Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány tagja lesz, megbízzák a belügyek vezetésével, május 9-én kinevezik belügyminiszternek. Az 1957. június 27–29-án lezajlott MSZMP Országos Értekezleten a Politikai Bizottság tagjává választják. 1957. augusztus 26-án Moszkvában tárgyal a Nagy Imre-per előkészítéséről.
 - 10 Ugyancsen az ülésen az Intéző Bizottság egyetértett a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsának felállításával is. MOL M–KS 288. f. 5/20. öc.
 - 11 Az MSZMP Intéző Bizottsága 1957. április 6-án szavazott a Legfelsőbb Bíróság mellett működő népbírószági tanács tagjairól. Ennek alapján a népbírószági tanács tagjai: Keresztes Sándor, Bíró Mihály, Rudas Ernő, Massi Lajos és Lakatos Péterné. Az iratanyag mellett megtalálhatók a különbíróság tagjainak életrajzai is. MOL M–KS 288. f. 8/15. öc.

1. népköztársaság vagy a népi demokratikus államrend elleni szervezkedés és az erre irányuló szövetkezés;
2. lázadás;
3. robbanóanyag, illetve lőfegyver vagy lőszer engedély nélküli tartásával és robbanóanyag használatával, illetve lőfegyver jogtalan használatával elkövetett bűntett;
4. hűtlenség;
5. közérdekű üzem, nyilvános közlekedési üzem vagy a honvédelem céljára szolgáló üzem szándékos megrongálásával elkövetett bűntett, illetve az ilyen üzem területére való jogtalan behatolás vagy ott tartózkodás, amennyiben ezzel, illetve más módon az üzem működését szándékosan megzavarták, vagy az ilyen cselekményre való izgatás, vagy más ilyen cselekményre való felhívás. A törvényerejű rendelet annyi megszorítást tartalmazott, hogy ezen bűncselekmények miatt csak akkor járhatott el a bíróság, ha a cselekmény tömeges munkabeszüntetésre irányult vagy egyébként nagy veszéllyel fenyegetett;
6. gyújtogatás;
7. közlekedés veszélyeztetésével elkövetett szándékos bűntett;
8. gyilkosság és szándékos emberölés;
9. fosztogatás;
10. rablás.

A népbíróság hatáskörét annyiban szinte korlátlanná tette a jogszabály, hogy kimondta, a terhelt valamennyi bűncselekményével kapcsolatban eljárhat a bíróság, tekintet nélkül arra, hogy a cselekményeket a törvényerejű rendelet taxatív fel sem tüntette.

Az illetékesség tekintetében is tág teret biztosított a rendelet alkalmazói számára, hiszen a jogszabály kimondta, az eljárásra az a megyei népbírósági tanács az illetékes, amelynél az ügyész az eljárás lefolytatását indítványozza. Ez a megoldás is mutatja, hogy a jogalkotó hasznosította a háború után működő népbíróságok gyakorlati tapasztalatait, mivel már akkor is lehetővé tették ezt az eljárást. A megoldást az a tapasztalat tette szükségessé, hogy a vádlott jól ismert környezetében túl sok vele kapcsolatos szimpátia megnyilvánulásra kerülhet sor.

A népbírósági tanácsok a gyorsított eljárás szabályai szerint jártak el. A népbírósági tanács által kiszabható büntetéseket a jogszabály igen szűkre szabta. A bíróság halálbüntetést, életfogytig tartó büntetést vagy öt évtől tizenöt évig terjedő börtönbüntetést szabhatott ki. További enyhítésnek helye nincs — mondta ki lakonikusan az 1957. évi 34. számú törvényerejű rendelet.

A népbírószági tanácsok 1958 áprilisára befejezték az eléjük utalt ügyeket, így az Igazságügyminisztérium már ekkor javaslatot tett a győri, a miskolci, a pécsi és a szegedi népbírószágok megszüntetésére.¹² A Politikai Bizottság 1958. április 29-i ülésén hozzá is járult a megyékben működő népbírószági tanácsok megszüntetéséhez, azzal a kikötéssel, hogy ezt nem kell publikálni.¹³ A népbírószági tanácsok megszüntetéséről az MSZMP Politikai Bizottsága számára Nezvál Ferenc¹⁴ igazságügyminiszter 1959. december 11-én készített előterjesztést. A megszüntetés egyik indokaként azt jelölte meg, hogy a Fővárosi Bíróság népbírószági tanácsa előtt ekkorra már csak négy ügy, a Legfelsőbb Bíróság előtt pedig hat ügy volt folyamatban, míg a többi külön tanács már nem ítélt. A megszüntetés másik indoka viszont a politikai helyzet konszolidálódását jelezte: „Véleményem szerint a népbírószági tanácsok fenntartására szükség nincs, a rendes bírósági tanácsok bármilyen politikai jellegű ügy letárgyalására is alkalmasak, arra pedig szintén nincs már szükség, hogy a rendes bíróságok által kiszabható büntetéseknél magasabb büntetések kerüljenek kiszabásra.”¹⁵ Nezvál egyben azt is javasolta a Politikai Bizottságnak, hogy a fennálló népbírószági tanácsok megszüntetésével ne töröljék ezt az intézményt a jogrendszerből, vagyis tartsák meg a hatásköri és eljárási szabályokat. Igazságügyminiszteri rendelettel bármikor újra felállíthatók lennének, és a hatályukban fenntartott jogszabályok alapján azonnal megkezdhetnék működésüket. A politikai vezetés hosszú ideig érlelte magában a döntést, a PB csak 1961. március 21-én hagyta jóvá, hogy az Igazságügyminisztérium előterjesztést tehet a Minisztertanácsnak a fennálló népbírószági tanácsok megszüntetéséről és a kivételes büntető eljárási szabályok hatályon kívül helyezéséről.¹⁶ A Politikai Bizottság elé került javaslat azt tükrözi, hogy ekkor már nem lehetett tovább halogatni a döntést, mivel az előterjesztés készítői¹⁷ szerint az ENSZ különböző fórumain és más nemzetközi szervezetekben is többször megrótták Magyarországot amiatt, hogy jogi szempontból még mindig „kivételes állapotok” uralkodnak. Így végül az 1961. évi 7. törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezte a népbírószági tanácsokra vonatkozó összes rendelkezést.

12 BFL XXV.4.h. 1966. 315. IX. Igazságügyminiszteri felügyeleti tájékoztatók.

13 MOL M-KS 288. f. 5/76. öc.

14 Nezvál Ferenc 1956. október 26–31. között város- és községgazdálkodási miniszter, 1956. november – decemberben a helyreállítási kormánybizottság tagja. 1957–1965 között az MSZMP Központi Bizottsága tagja. 1956. december 29-től május 9-ig az Igazságügyminisztérium megbízott vezetője, 1957–1966 között igazságügyminiszter.

15 MOL M-KS 288. f. 5/76. öc.

16 MOL M-KS 288. f. 5/226. öc.

17 A javaslatot Kaszás Ferenc és Nezvál Ferenc készítette.

A Fővárosi Bíróság működése

A Fővárosi Bíróság munkájának megszervezéséről Szakács Ödönnek, a Fővárosi Bíróság elnökének 1957. július 29-i összefoglalójából kapunk képet.¹⁸

1957. november 15-én kelt az Igazságügyminisztérium szigorúan titkos felhívása a megyei és fővárosi bíróság elnökeihez, amelyben statisztika készítését írta elő arra vonatkozóan, hogy mennyi és milyen jellegű ellenforradalmi ügy van folyamatban a bíróságokon.¹⁹ A vádlottakat osztályhelyzetük szerint is csoportosítani kellett aszerint, mennyi a munkásosztályhoz tartozó, mennyi a dolgozó paraszt, mennyi az értelmiségi és a kisiparos, mennyi az osztályellenség (huligán és csavargó), illetve az egyéb személyek számát is meg kellett jelölni. Külön fel kellett tüntetni a jelentésben, hogy a munkásosztály és a dolgozó paraszt osztályhelyzetű vádlottak közül hány személyt vádoltak nagyobb jelentőségű és mennyit kiemelkedő társadalmi veszélyességű bűncselekménnyel.²⁰ Az IM-utasítás arra is útmutatást adott, hogy kisebb jelentőségűnek kellett tekinteni az egyszerű dolgozók verbális izgatási ügyeit, vagy az ellenforradalomban való tevékeny részvételük²¹ olyan eseteit, amikor „valamely tisztség, funkció elvállalásán túlmenő aktivitást nem tanúsítottak, s céltudatos ellenforradalmároknak sem tekinthetők.”²²

A kezdeti időszak ítélkezési gyakorlatainak problémáit Jászai Dezső igazságügyminisztériumi főosztályvezető foglalta össze.²³

A legfőbb problémát Jászai szerint az jelentette, hogy az eljáró szervek nem ismerték fel az események ellenforradalmi jellegét, vagyis azt, hogy az elkövetők a népi demokratikus rendszer és annak alapintézményei ellen léptek fel. „Az ellenforradalmi jelleg világos felismerésének a hiánya és a nemzeti forradalom feltételezése alakított ki olyan ítélkezési nézetet, hogy ezen cselekmények elkövetőivel

18 Lásd 1. számú dokumentum.

19 BFL XXV.4.h. 007001/1957. 0079/1957 I.M.TÜK.

20 A Fővárosi Bíróság 1957. november 23-án kelt jelentése szerint a Fővárosi Bíróságon 156 ellenforradalmi jellegű ügyet tárgyaltak, ezekben az ügyekben 250 személyt vontak vád alá. A munkás osztályhelyzetűek száma 107 fő volt, értelmiségi és kisiparos 99, osztályellenség 22, egyéb származású 22. A munkás osztályhelyzetűek közül 49 személyt vádoltak kiemelkedő társadalmi veszélyességű bűncselekménnyel. BFL XXV.4.h. 007001/1957.

21 BHÖ (Hatályos Büntetőjogi Anyagi Jogszabályok Hivatalos Összeállítása) I. pont (2) bekezdés.

22 BFL XXV.4.h. 007001/1957. 0079/1957 I.M.TÜK.

23 Beszámoló az 1956. évi október 23-a után kialakult büntetőbírói gyakorlatról. A beszámoló 1957. április 16-i keltezésű. BFL XXV.4.h. 1966. 315. VIII. Igazságügyminiszteri felügyeleti tájékoztatók.

szemben békésen, megértően kell eljárni.”²⁴ Ezt a helytelen irányvonalat sikerült a jelentés készítésének időpontjára valamelyest módosítani és a párt és kormány nyilatkozataival összhangban, illetve az Igazságügyminisztérium útmutatásainak köszönhetően 1957. márciusára az ítélezési gyakorlat sokkal szigorúbbá vált. Erre az időszakra vonatkozóan már csak azt hiányolta a minisztériumi tisztviselő, hogy az ítéletek indoklásából hiányzott a politikai tartalom. A tényállást „...helytelenül nem illesztik be az ellenforradalom széles körű, államrendünk létét fenyegető folyamatos láncolatába.”²⁵

Az államrend elleni szervezkedés megítélésénél volt kezdetben a legnagyobb bizonytalanság. A bíróságok túl enyhén ítélték meg ezeket a cselekményeket, vagy egyszerű fegyverrejtegetés miatt vonták eljárás alá a vádlottakat, vagy egyáltalán nem is értékelték azt, hogy a vádlottak fegyveresen részt vettek az októberi harcokban.

A demokratikus államrend elleni izgatást tetteges bántalmazással, a vörös zászlók és csillagok megsemmisítésével, röpcédulák osztogatásával, emlékművek lerombolásával és sztrájkra való felhívással lehetett megvalósítani. A bíróságok azonban ezekben az esetekben sem értékelték kellő súllyal a társadalmi veszélyességet. Az esetek jelentős részében (60,5%) 1 éven aluli börtönbüntetést szabtak ki, miközben a törvényi minimum 2 év volt, emellett magas volt a felfüggesztett büntetések aránya is (16,8%). Hiányosságként emelte ki a beszámoló még az ittas állapot megállapításának problémáját: „...a bírák könnyebben hajlanak az ittas állapot megállapítására olyankor is, amidőn a vádlottak kétségtelen ital fogyasztása után, a visszatartó gátlásoktól felszabadulva teszik meg izgató kijelentéseiket, a kijelentések összefüggő, logikus értelméből azonban következik, hogy nincsenek beszámíthatatlan, ittas állapotban.”²⁶ Az utasítások hatására azonban 1957. márciusára már megvalósult a politikai vezetés által elvárt szigorú eljárás, ekkorra 57%-ra csökkent az 1 évi és azon aluli börtönbüntetések száma, sőt a jelentés kiemelte, hogy egyre több esetben szabtak ki 2–3 év körüli börtönt szóbeli izgatás esetén is.

A fegyverrejtegetések esetében is a túl enyhe ítélezést (1 éven aluli börtönbüntetések aránya 63,7%) emelte ki a jelenés, emellett azonban még nagyobb gondnak értékelte a felfüggesztések magas arányát (22%). A rossz ítélezési gyakorlatot egyrészt a megyei büntető kollégiumok helytelen jogértelmezésére vezette vissza Jászai. Hibásnak minősítette a bíróságok azon felfogását, hogy a statáriális rende-

24 Uo.

25 Uo.

26 Uo.

let lehetőséget adott volna a fegyverek büntetlen beszolgáltatására.²⁷ Másrészt véleménye szerint több esetben kialakult az a helytelen gyakorlat is, hogy ha a fegyverrejtegető ügye nem került rögtönítélő bíróság elé vagy gyorsított eljárásra, akkor már szükségtelen szigorú ítéletet hozni. „Ez a szemlélet persze merőben téves. Az a körülmény, hogy ki kerül statárium elé vagy gyorsított eljárásra, mindig attól függ, hogy a helyi viszonyoknak megfelelően szükséges-e az általános prevenció érdekében különösen szigorú büntetés kiszabása.”²⁸

A köztörvényi bűncselekmények közül kiemelte a jelentés az élet elleni bűncselekményeket, hiszen az elemzés szerint az ellenforradalom alatt nemcsak a politikai szándékkal elkövetett emberölések száma volt magas, hanem a személyes bosszúból fakadó cselekmények is elszaporodtak. Sok esetben azért született viszonylag enyhe ítélet, mivel a bíróságok megítélése szerint a forrongó hangulat kizárta az előre megfontolt szándék megállapítását.

A politikai szigor érvényre juttatása érdekében az Igazságügyminisztérium 1957. december 12-én újabb leiratot intézett a Fővárosi Bíróság elnökéhez.²⁹ A leirat bevezetője hivatkozott arra a vádra, amelyet megyei bírósági elnökök fogalmaztak meg a Legfelsőbb Bírósággal szemben, vagyis hogy a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú ítéleteket indokolatlanul enyhíti. Erre tekintettel kért információt az Igazságügyminisztérium arról, hogy a Fővárosi Bíróság elnökének véleménye szerint a Fővárosi Bíróság esetében hány kifogásolható másodfokú ítélet született. Emellett a minisztérium elsősorban a huligán, osztályidegen elemekkel szembeni eljárás adatait kívánta összegyűjteni.³⁰

Az MSZMP PB 1957. december 12-i határozatának³¹ végrehajtásáról az Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztálya 1958. január 30-án kívánt tájékozódni, és több pontban kérte a bíróságok elnökeinek beszámolóját.³²

A leirat a statisztikai adatok közlése mellett arról is tájékoztatást kért, hogy az érdemi ítélezésben miként tükröződnek a decemberi párthatározat előírásai. „A párthatározat meghozatala óta megfelelő alapossággal vizsgálták-e a bíróságok,

27 A vitatott jogszabályhely az 1956. évi 28. törvényerejű rendelet 2. § (2) bekezdése: „Azok, akik a jelen törvényerejű rendelet kihirdetése és a beszolgáltatási határidő között fegyvereiket stb. beszolgáltatják, fegyverrejtegetés címén nem büntethetők.”

28 Uo.

29 BFL. XXV.4.h. 007001/1957. 0079/2/1957 I.M.TÜK.

30 A Fővárosi Bíróság elnöke válaszában 5 kifogásolható ítéletet jelölt meg.

31 MOL M–KS 288. f. 5/54. öc. A „büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről” napirendi pont alatt lezajlott ülés által elfogadott határozat határozta meg a forradalmi tevékenység miatti felelősségre vonás irányvonalát.

32 BFL. XXV.4.h. 8001/1958. 001/3/1958. I.M. TÜK.

hogy az elkövető osztályidegen, huligán, lumpenproletár, szokásos bűnöző, vagy osztályát eláruló dolgozó, illetőleg csupán megtévedt dolgozó-e? Helyesen döntöttek-e a bíróságok ebben a büntetéskiszabás szempontjából alapvetően fontos kérdésekben és a büntetés kiszabásánál érvényesítették-e és helyesen érvényesítették a Párthatározatban megjelölt jogpolitikai szempontokat?³³ A leirat külön kérte annak vizsgálatát, hogy a nyilvánosság kizárására vonatkozó előírások a gyakorlatban hogyan érvényesültek, illetve megtörtént-e az ellenforradalmi ügyek soron kívüli tárgyalása.

A Fővárosi Bíróság elnöke az ítélezésben érvényesülő elvekkel kapcsolatban az általánosságokon kívül — vagyis biztosította a felügyeletet ellátó minisztériumot arról, hogy természetesen külön figyelmet fordítottak a tudatos ellenforradalmárok és a megtévedt vagy megtévesztett személyekkel szembeni különbségtételre — konkrét példákkal is illusztrálta az elvek gyakorlati érvényesülését.

A zárt tárgyalásra vonatkozó előírással kapcsolatban az elnök arról tájékoztatta az Igazságügyminisztériumot, hogy a Fővárosi Bíróság abban az esetben, ha az ügy anyaga nem volt államtitok, nem tartalmazott katonai vagy hivatali titkot, és erkölcsi okok sem álltak fenn, akkor nyilvános tárgyalást tartott. Az elnök szerint ezekben az esetekben semmi sem indokolta a nyilvánosság kizárását, az nem lehetett kellő ok, hogy az ügy tárgya ellenforradalmi bűncselekmény, vagyis politikai ügy. Sőt, a munkástanácsok elleni eljárásokban éppen a vállalatok dolgozóira irányuló nevelő hatás miatt szükségesnek látta a nyilvánosságot, véleménye szerint a titkolás csak nyugtalanságot keltett volna.

A soron kívüli tárgyalásokról a Fővárosi Bíróság annyit közölt, hogy a Fővárosi Bíróság büntető tanácsai szinte kizárólag ellenforradalmi bűncselekményeket tárgyaltak, ezért a tárgyalások sűrítésével tudnak eleget tenni az előírásoknak.

A Fővárosi Bíróság büntető kollégiuma 1959 májusában tartott ülést „A Fővárosi Bíróság ítélezése az ellenforradalmi bűncselekmények tekintetében” címmel. Az ülésre Szakács Ödön, a Fővárosi Bíróság elnöke készítette előterjesztést. Ekkorra már a perek nagy része befejeződött, ezért az ülés célja főként az volt, hogy az ítélezésben részt vevők értékeljék az elvégzett munkát. Az értékelés az államrend elleni szervezkedés és az izgatás ügyében hozott ítéletek elemzése alapján készült.³⁴

Az elemzés először az ügyek előkészítésével kapcsolatos tapasztalatokat összegezte. Amellett, hogy elismerte a nyomozó hatóságok gyors munkáját, több szempontból kritikával illette az ügyészséget és a rendőrséget. Egyik hibának azt tar-

33 Uo.

34 BFL XXV.60.b. (Fővárosi Főügyészség. iratai. TÜK Igazgatási iratok) 0055/1959.

totta, hogy az egyes személyek elleni nyomozás több esetben elszigetelten zajlott, a történelmi háttér és az összefüggések felderítése nélkül.³⁵ A másik problémának a bíróság szempontjából azt találta, hogy a nyomozó hatóságok bizonyos esetekben nem rögzítették írásban a nyomozás minden eredményét, más esetekben viszont olyan terjedelmes jegyzőkönyveket vettek fel, amelyek tele voltak az ügy szempontjából érdektelen adatokkal, és ezeket a bíró kénytelen volt végigolvasni és selektálni. Másrészt a nyomozóhatóságok rossz jegyzőkönyvei a nyomozás kiegészítését tették szükségessé, különösen amiatt, hogy az eljáró hatóságok a védelem bizonyítékait sok esetben nem vették figyelembe, ezeket nem biztosították a tárgyalásra. A bíróság elnöke külön kiemelte azokat az eseteket, amikor a terhelt kezdetben tagadott, később azonban a beszerzett bizonyítékok hatására beismerte tettét. A nyomozó hatóságok azonban sok esetben elmulasztották jegyzőkönyvezni a bizonyítékokat, így a bíróság előtt a vádlott az eltérő vallomásai miatti magyarázatként már arra hivatkozott, hogy erőszakkal és megfélemlítéssel vették rá a beismerésre. Hibának minősítette az összefoglaló az előzetes letartóztatások gyakorlatát, vagyis azt, hogy a hatóságok a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetőit sem helyezték szabadlábra. Külön többletmunkát jelentett a bíróságoknak, hogy a nyomozó hatóságok a házkutatás során sok olyan tárgyat foglaltak le bűnjelként, amelyek az elkövetett bűncselekménnyel semmiféle összefüggésben sem voltak. Ezeket a tárgyakat később sem adták vissza a tulajdonosaiknak, hanem áttették a bírósághoz, így a bíróságoknak kellett rendelkezni a lefoglalás megszüntetéséről.

Az elnöki összefoglaló az ítéletek elemzésével képet adott az ellenforradalmi bűncselekmények indító okairól. Az elkövetés motívumai között első helyen az osztálygyűlöletet emelte ki. „Magasabb képzettségű, legalábbis érettségizett, deklasszált értelmiségiek, volt horthysta katonatisztek és magasabb állami funkcionáriusok, ingatlan vagyonukat, termelő eszközeiket veszített tőkésék, akik képességeikkel arányban nem álló vagy igényeiknek meg nem felelő alacsonyabb munkakörben dolgoztak, az ellenforradalom idején elérkezettnek látták az időt, hogy elvesztett hatalmi, vagyoni helyzetüket visszaszerezzék.”³⁶

Az összefoglaló szerint a vezető szerepet betöltők között a korábban elítéltek voltak többségben, és ők játszották egyben a legkegyetlenebb szerepet is. Itt különösen kiemelte a jelentés a korábbi nyilas párttagokat. Az elkövetés indokai között a vélt, vagy jogos sérelem volt még meghatározó, példaként említette a jelentés az

35 Az elemzés konkrét példaként említette a Tóth Ilona ügyében zajlott eljárást, ahol az ügy adatai alapján az eljáró bíró hívta fel a figyelmet Angyal István szervezkedési ügyének jelentőségére a nyomozó hatóságok figyelmét.

36 BFL XXV.60.b. 0055/1959.

indokolatlan fegyelmi elbocsátást. Külön csoportként beszélt az elemzés azokról, akik az államrend elleni szervezkedés kevésbé súlyos formájában vettek részt, és erőszakos cselekményt nem követtek el. Az elemzés szerint közöttük többségben voltak a 20 és 30 év közötti fiatalok, akik vidékről kerültek a fővárosba, közülük többen munkásszálláson laktak. Ebből a csoportból emelte ki az elnök a karrieristáknak nevezett réteget, akik a gyorsabb érvényesülés érdekében tudatosan álltak az ellenforradalom oldalára. Kisebb csoportként jellemezte azokat, akik meggyőződésből csatlakoztak az ellenforradalmárokhoz. Ők jobbára volt partizánok, MDP- és DISZ- tagok, és ők voltak azok, akik nézeteiket a bírósági eljárás során sem változtatták meg. Külön említette a jelentés a munkástanácsok vagy forradalmi bizottságok tagjait, akik megtévedtek az ellenforradalom eszmei zűrzavarában. Ők általában büntetlen előéletűek voltak, többük párttagsággal is rendelkezett. Ők arra hivatkoztak, hogy az MDP szerveinek kérésére vállaltak szerepet a munkástanácsokban. „Nem vették észre és így nem is akadályozhatták meg az ellenforradalom oldalára tolódását.”³⁷

Végül az összefoglaló említés szintjén kitért az izgatási cselekmények „tipikus indítóokára”, az alkoholmámorra.

Az elkövetők szociológiai elemzése címén a fiatalkorúak csoportját emelte még ki a jelentés. 1957. január 1. és 1958. december 31. között az államrend elleni szervezkedés miatt elítéltek 8,9%-a, az izgatás miatt elítéltek 4%-a volt fiatalkorú. A családi háttérrel elemezve a jelentés azt emelte ki, hogy a fiatalkorúak többsége rendezetlen életviszonyai miatt vett részt az ellenforradalomban (nyilas, büntetett előéletű szülők, az apa hiánya, menhelyen nevelkedés). A jelentés szerint sok esetben huligán bandák alakultak át fegyveres ellenforradalmi csoportokká. A röpiratszerkesztésben és terjesztésben elítélt fiatalkorúakra pedig főként a volt írószövetség tagjai által hirdetett nézetek hatottak különös erővel.

Az összefoglaló külön problémaként elemezte a szervezkedés és izgatás elhatárolásának kérdését, melynek kapcsán azt emelte ki, hogy a minősítés gyakorlata sok esetben ötletszerű volt. Ezt azonban Szakács Ödön elfogadhatónak tartotta, mivel véleménye szerint nem lehetett általános érvényű szabályt alkotni arra, hogy mely ponton válik az államrend elleni gyűlölet pusztá felkeltése az államrend megdöntésére irányuló mozgalom részévé.

Az ítéletek elemzése után a bíróság elnöke azt állapította meg, hogy a népi demokratikus államrend megdöntése előkészítő cselekménye, vagyis a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomra való felhívást kevés esetben állapított meg a Fővárosi Bíróság. Ezt a minősítést főként rölapok terjesztése ese-

37 Uo.

tében tartotta megalapozottnak, ha a röplapokat az ellenforradalom fegyveres levereése után terjesztették, és azok szövege a megdöntött ellenforradalom fegyverek helyett más eszközökkel való továbbfolytatására buzdított.

A büntetéskiszabás gyakorlatának vizsgálata esetében a bíróság elnöke éles hátravonalat húzott a szervezkedés és az izgatás miatt elítéltekkel szemben kiszabott büntetések mértéke között. Míg az előbbinél a megtorlás volt az elsődleges szempont, és a szokásos enyhítő körülményeket (büntetlen előélet, családi állapot) sem vették figyelembe, addig az utóbbi cselekménynél az enyhítés dominált.³⁸

A Fővárosi Főügyészség működése

Götz János fővárosi ügyész 1957. augusztusi jelentése azt mutatja, hogy az ügyészségen is problémát okozott az ellenforradalmi ügyekben való eljárások megindítása.³⁹

A legfőbb ügyész 003/1957. számú utasítása kiemelten foglalkozott azokkal a bűncselekményekkel, amelyek esetében halálos minősítést kellett alkalmazni.⁴⁰ Az utasítás kötelezte a megyei (fővárosi) ügyészeket és a katonai ügyészségek vezetőit, hogy a halálos minősítésű büntető ügyeket személyesen kísérik figyelemmel. Ilyen esetekben a vádirat benyújtásáról a Legfőbb Ügyészséget is értesíteni kellett. A bírósági szakaszba került ügyek esetében a következőket rendelte az utasítás: „A halálos minősítéssel benyújtott vádiratok esetén, úgy az előkészítő ülésen, mint a tárgyaláson ehhez a minősítéshez ragaszkodni kell és amennyiben a bíróság ettől eltérően minősítene, nyomban fellebbezési óvást kell bejelenteni.”⁴¹ A teljes körű ellenőrzés érdekében a legfőbb ügyész azt is elrendelte, hogy az első fokú tárgyalás eredményéről értesíteni kell a Legfőbb Ügyészséget és az értesítéshez mellékelni kell a bírói ítélet értékelését. Az értékelésnek ki kellett terjednie a cselekmény minősítésére és az alkalmazott büntetés mértékére is.

38 Szakács Ödön statisztikai adatokkal is igazolta állítását. 1957-ben a szervezkedés miatt elítéltek 33%-a kapott 10 évet meghaladó vagy életfogytig tartó büntetést, az elítéltek 12%-át halálbüntetéssel sújtották, 1 évet meg nem haladó börtönbüntetést viszont csak az elítéltek 3%-ával szemben alkalmaztak. Az 1958-as évben egy kicsit változtak az arányok. A halálbüntetések aránya ugyanakkora (12%) maradt, az 1 évet meg nem haladó büntetések arányszáma azonban kissé kedvezőbb lett: 9,4%.

39 Lásd 2. számú dokumentum.

40 BFL XXV.60.b. 011/1957.

41 Uo.

1958. június 26-i keletkezéssel Götz János fővárosi ügyész és Szakács Ödön, a Fővárosi Bíróság elnöke közösen foglalta össze az ügyészségek és bíróságok eredményeit az ellenforradalom megtorlásában.⁴²

Az összefoglaló először is kitért arra, hogy a fővárosi ügyészség és bíróság nemcsak a saját illetékességi területén járt el, hanem más, főleg határmenti ügyészségek és bíróságok feladatát is elvégezte. Az illetékességi terület átlépésének indoka az volt, hogy egyes vidéki ügyészségek túl liberálisan jártak el az embercsempészek és határsértők ügyeiben. Emellett még kb. 20 ügyben kijelölés alapján járt el a fővárosi ügyészség és bíróság.

A tájékoztató szerint időrendben először, 1957 első felében a fegyverrejtegetések ügyében jártak el az ügyészségek, és hoztak ítéletet a bíróságok. Később került sorra a többi politikai bűncselekmény: a szervezkedés, az ellenforradalmi gyilkosság, az izgatás.

Az ügyészség munkáját értékelve arányszámokkal igazolva mutatta be a fővárosi ügyész, hogy az ügyészségek munkájában mekkora javulás mutatkozott. Egyrészt a megvádolt osztályidegenek aránya jelentősen növekedett 1957-hez képest (korábban 2,7%, 1958-ban már 5,7%), ugyanakkor ezen időszakban 140 dolgozóval szemben megszüntették az eljárást. Felülvizsgálták, a rendőrséggel közösen, a közbiztonsági őrizetbe helyezettek ügyét, és a munkás-paraszt származásúak nagy részét szabadon engedték.⁴³

A legfőbb ügyész értékelése szerint a szervezet eredményes munkát végzett, ezért úgy látta, hogy az ügyészség 1961 elejére teljesítette feladatát. A Legfőbb Ügyészség 1961. április 21-én keletkezett leirata a Fővárosi Főügyésznek azt az utasítást adta, hogy az ellenforradalmi bűncselekmények üldözését le kell zárni, nem lehet megengedni, hogy ilyen ügyekben újabb eljárások induljanak.⁴⁴ A Legfőbb Ügyészség utasítása szerint még akkor sem indítható ilyen vizsgálat, ha egyébként a terhelttel szemben 1956 után elkövetett politikai cselekménye miatt eljárás van folyamatban.

42 Tájékoztató az ellenforradalomban aktívan részt vett személyek felclősségre vonásáról. BFL. XXV.4.h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. Végyes iratok.

43 A 473 politikai cselekmény miatt közbiztonsági őrizetbe helyezett közül csak 17 munkás-paraszt származású maradt őrizetben.

44 BFL XXV.60.b. 0040/1961.

Ügyészek és bírák⁴⁵

A politikai vezetés számára kiemelkedő fontosságú volt, hogy a forradalommal való leszámolás során a törvényesség látszatát fenntartsa. Ehhez természetesen szükség volt arra, hogy az ítélkezésben részt vevők hajlandók legyenek együttműködni és végrehajtani a fentről jövő utasításokat. Ez azonban nem ment egyszerűen. A források tanúsága szerint a bírói kar kezdetben nem tanúsította azt az elszántságot, amit a vezetés elvárt tőle. Bizonyos ideológiai nyomásgyakorlás és a megbízhatatlannak ítélt bírák eltávolítása után, csak 1957 végére kezdtek a bíróságok és ügyészségek a hatalom megalégedésére működni.

Az ideológiai nyomásgyakorlás első állomása az 1957. február 15-én összeült országos bírósági vezetői értekezlet volt. Itt Nezvál Ferenc, az Igazságügyminisztérium kormány megbízottja⁴⁶ megnyitó beszédében magyarázta el a jelen lévő bírósági vezetők számára a bíróságok helyét az új szocialista rendszerben: „...mi tudjuk, hogy a bíróság minden államrendszerben és így a proletárdiktatúrában is az uralkodó osztály erőszakszervezetének, az államnak egyik legfontosabb szerve és mint ilyen, nem lehet független az állam célkitűzéseitől, amelyet viszont a párt határoz meg.”⁴⁷ Hosszasan kitért a bírói függetlenség kérdésére is. Ennek fontosságát elismerte és hangsúlyozta, hogy a bírák természetesen függetlenek, és csak a törvénynek vannak alávetve, de nyomatékosan felhívta a jelenlévők figyelmét arra is, hogy a törvényeket az adott politikai és gazdasági helyzetnek megfelelően kell alkalmazni.

A kormány megbízott különösen aggasztónak találta, hogy a bírói kar még ekkor is bizonytalan volt a forradalmi események megítélésében. Vagyis a bírák között még 1957 februárjában is viták zajlottak arról, hogy az októberi események ellenforradalomnak vagy nemzeti szabadságharcnak minősülnek-e. Nezvál kulcsfontosságúnak tartotta elfogadtatni az összes ítélkezésben részt vevő bíróval, hogy 1956 októberében ellenforradalom zajlott Magyarországon. Ezt azért tartotta alapvető jelentőségűnek, mivel véleménye szerint a bíróságok csak így válhatnak osztálybírósággá, és csak így lehetnek hű végrehajtói a párt célkitűzéseinek.

⁴⁵ Az ügyési és bírói kart sújtó tisztogatásokról részletes adatokat közöl *Zinner Tibor: A kádári megtorlás rendszere*. Bp., Hamvas Intézet, 2001. 179–189. p.

⁴⁶ 1957. május 9-től igazságügyminiszter.

⁴⁷ A dokumentumot közli: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2.* Szerk. Horváth Ibolya, Solt Pál, Szabó Győző, Zanathy János, Zinner Tibor. Bp. 1993. 688. p.

A bíróságok személyi állományáról és az ott dolgozók forradalom utáni hangulatáról 1957 májusában készült az első összefoglaló jelentés.⁴⁸

A jelentés első mondatai rögtön magyarázatot kívántak adni arra, hogy a bíróságok miért is nem tudtak oly következetes szigorral fellépni az ellenforradalmárok ellen, mint ahogy azt a pártvezetés elvárta volna. „Bár a felszabadulás óta történt ismételt elbocsátások következtében a bírói karnak több mint 2/3 része kicserélődött, bíróságaink összetétele 1956 októberében politikai szempontból még mindig nem volt megfelelő. Az 1031 bíró közül ugyan már csak 351 volt olyan, aki a felszabadulás előtt is bíróként működött, de ezek között — úgyszintén a felszabadulás előtt fogalmazói szolgálatot teljesített 206 személy között is — még jelentős számban maradtak olyanok, akik politikai szempontból nem voltak elég szilárdak.”⁴⁹ A jelentés szerint a legnagyobb problémát az jelentette, hogy a forradalmi cselekményekben aktívan ugyan nagyon kevés bíró vett részt, de annál nagyobb arányban kerültek a forradalom szellemi hatása alá.⁵⁰

Szakács Ödön 1957 júliusában készített összefoglalójából derül fény arra, hogy az 1956-os forradalom a Fővárosi Bíróság személyi állományát valóban elég mélyen érintette.⁵¹

A budapesti ügyészségeken dolgozók forradalmi érintettségéről Götz János fővárosi ügyész 1957. augusztusi összefoglalója ad számot.⁵²

48 MOL XIX-B-1-g (Belügyminisztérium Választási iratok) 6-362/1-1957. Jelentés az MSZMP Intéző Bizottsághoz a bíróságok helyzetéről.

49 Uo.

50 A politikailag megbízható bírói kar megteremtése érdekében 1957 májusára megtörtént a tisztogatás. Ellenforradalmi vagy nem kielégítő politikai magatartás miatt az Igazságügyminisztériumban 20 személyt leváltottak, a bíróságokról 54 bírót, 16 közjegyzőt és 18 fogalmazót bocsátottak el. 38 bírót idős kora, illetve szakmai képzetlensége miatt küldtek el. Az elbocsátott bírák helyére részben a bírósági fogalmazók közül neveztek ki bírákat, részben más területről hoztak „politikailag fejlett elvtársakat”, részben visszavettek 22, korábban elbocsátott bírót, akik az ellenforradalom alatt kifogástalanul viselkedtek.

51 Lásd 1. számú dokumentum

52 Lásd 2. számú dokumentum.

Források

A alábbiakban közölt két jelentést a MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága 1957. augusztus 12-i ülésén⁵³ tárgyalta meg. Az ülésen az elkövetők osztályhelyzetének megítélésével kapcsolatban bontakozott ki jelentősebb vita. Szabó Kálmán szerint a bíróság sok esetben nem tudja megállapítani az elkövető osztályhelyzetét, mivel az „osztályellenség” sok esetben megváltoztatta a munkahelyét és a munkáját. Külön kiemelte, hogy már a nyomozás során el lehetne dönteni, hogy szükséges-e egyáltalán a vádemelés. „Sokszor azt is kell vizsgálni pl. az izgatás esetekben, hogy milyen helyzetet vont maga után a dolgozók körében. Bizonyára lesz majd olyan időszak, hogy ilyen cselekmények miatt egy egyszerű dolgozó nem kell majd megvádolni. Persze ehhez politikai érzék is kell.”⁵⁴

Kelen Béla⁵⁵ hozzászólásában azt emelte ki, hogy az osztályszempont érvényesítése nemcsak az elkövető származásának vizsgálatát jelenti, hanem azt is figyelembe kell venni, hogy az adott bűncselekmény mennyiben veszélyeztette a munkásosztály hatalmát. „Az élet bármely területén azt kell levonni, hogy itt veszélyeztetve volt a munkásosztály hatalma, ebből a szempontból kell végezni a munkát a gyakorlatban. Ezeket a szempontokat figyelembe kell venni, ha tüchtig munkásról is van szó, de cselekedetében a munkásosztály hatalma ellen szervezett.”⁵⁶ A hozzászóló szerint az ítékezés során súlyosabban kellene értékelni az 1956. november 4. utáni cselekményeket, mint az október 23. és a november 4. közöttiekét. Véleménye szerint a november 4. után elkövetett bűncselekményeket azért kell súlyosabban megítélni, „mert ekkor már volt párt, volt kormány.”⁵⁷

Csikész Józsefné⁵⁸ hozzászólásában bírálta a bíróság és ügyészség kezdeti munkájára jellemző liberalizmust. Ezzel kapcsolatban önkritikusan azt is megjegyezte, hogy a pártszerveket is komoly ideológiai zűrzavar jellemezte, sőt egy-egy vezető elvtárs kijelentése is komoly problémát jelentett az ügyészségeken és a bíróságokon. Végző összegzésként kijelentette: „Az volt a baj, hogy azt vitatgatták, hogy az

53 BFL XXXV.1.a. (Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Bizottságának iratai. Vezető tesztületek és titkárok) 4/3 1957. VIII. 12.

54 BFL XXXV.1.a. 4/3 1957. VIII. 12. 4. p.

55 1957–1962 között a Budapesti Pártbizottság titkára.

56 BFL XXXV.1.a. 4/3 1957. VIII. 12. 5. p.

57 Uo.

58 1950-től a Budapesti Pártbizottság tagja, 1952-től 1964-ig az Agitációs és Propaganda Osztály vezetője, majd a PB titkára. 1956-ban részt vett a Köztársaság téri pártház védelmében. 1965–1975 között a Fővárosi Tanács elnökhelyettese. 1970–1980 között az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottság tagja.

elítelt milyen származású, és ebből nagyon sok furcsa dolog derült ki. Erre vigyázni kell, nehogy fejtellenül és mechanikusan értelmezzék az osztályharcot.”⁵⁹

Szabó Kálmán fontos kérdésként emelte ki hozzászólásában az ügyészek politikai elkötelezettségét a párt irányutatásai iránt. Szerinte a párt politikájával való egyetértést egzisztenciális szempontok motiválják. Véleménye szerint a statisztikában szereplő adat, mely szerint az ügyészek fele párttag, még nem jelenti azt, hogy valóban ütőképes erőt képeznének. „Elég sok elvtárs politikai felismerésből kérte átigazolását, azonban sokan vannak olyanok, akik nem oda valók, azonban miután kifogás nem merült fel ellenük, kénytelenek voltunk őket átigazolni. Ezeknél nem vagyok meggyőződve arról, hogy valamennyien belső meggyőződésből követik a pártot.”⁶⁰

Ezzel kapcsolatban a párt Budapesti Végreható Bizottsága azt a döntést hozta, hogy a kerületi ügyészségeken a kerületi pártbizottságokhoz tartozó pártszervezeteket kell létrehozni, ahol ennek a feltételei nincsenek meg, ott a párttagoknak a Budapesti Ügyészség pártszervezetéhez kell csatlakozniuk.

A VB határozata szerint fel kell kérni a Fővárosi Tanácsot, hogy a tanácsi beszámolókon biztosítsanak részvételi lehetőséget a Fővárosi Ügyészségnek és a Fővárosi Bíróságnak. Az ügyészség és bíróság munkatársai itt tájékoztassák a lakosságot a munkájukról és eredményeikről, és kérik a lakosság segítségét a bűnüldözésben.

1. dokumentum

A Budapesti Fővárosi Bíróság elnöke

Az MSZMP Budapesti Bizottságának
Budapest

I.

Az októberi ellenforradalmi események következtében a Fővárosi Bíróság és a budapesti kerületi bíróságok működése átmenetileg szünetelt.

Az ellenforradalom idején a budapesti bíróságok dolgozói is választottak — egy — ú. n. „forradalmi bizottság”-ot. Ez a bíróságok két személyügyi megbízottját ki-

⁵⁹ BFL XXXV.1.a. 4/3 1957. VIII. 12. 6. p.

⁶⁰ Uo. 4. p.

tiltotta a bírósági épületekből, ezenfelül az Igazságügyminisztériumban több vezető dolgozó eltávolítását követelte, követeléseinek a megvalósítására azonban nem került sor. Néhány, a Pártba való belépés ellen izgató névtelen röpcédula kifüggesztésén kívül rendzavarás, dolgozók bántalmazása vagy nyilvános becsmérése nem fordult elő.

Az igazságügyminiszter az ú. n. „Forradalmi bizottság” elnökét és néhány tagját, összesen négy bírót 1957. január 12-ével, illetőleg február 15-ével az apparátusból eltávolította.

A budapesti bíróságok 300 bírója közül mindössze 2 disszidált.

A racionalizálás során 18 bírót és 41 egyéb dolgozót bocsátottunk el, illetve nyugdíjaztunk, ezzel is javítva bíróságaink összetételét.

Az ellenforradalom leverése után az újjászervezett rendőrség és karhatalom teljes erejét az ellenforradalmi bűncselekmények felderítésére és üldözésére fordította. Ezzel párhuzamosan 1957. január 15-én lépett hatályba az 1957. évi 4. törvényerejű rendelet, amely az ellenforradalmi cselekmények elleni küzdelem eredményesebbé tétele érdekében néhány főbenjáró büntettet, bizonyos feltételek mellett gyorsított eljárásra utalta. A gyorsított eljárásra tartozó ügyek elintézésére a Fővárosi Bíróságnak volt hatásköre. Így érthető, hogy a Fővárosi Bíróság elsőfokú büntetőtanácsainak ügyforgalma ugrásszerűen emelkedett. Míg az 1956. év első kilenc hónapjában átlag 75 új ügy érkezett havonként a Fővárosi Bíróság elsőfokú büntetőtanácsaihoz, addig a folyó év május havában már 175 elsőfokú elintézésre váró ügy érkezett a Fővárosi Bírósághoz. Ez a szám azóta sem csökkent. Az elsőfokú büntetőtanácsok számát fokozatosan — a rendelkezésemre álló személyi és anyagi eszközökhöz mérten — 7-ről 13-ra emeltem, a fellebbezési tanácsok bíráit részben elsőfokú ügyek tárgyalására állítottam be, a kerületi bíróságok személyzetét átcsoportosítottam, hogy a rendkívüli ügyérkezéssel megbirkózhassunk.

Az első, gyorsított eljárásra tartozó ügy 1957. február 6-án érkezett a Fővárosi Bírósághoz. Azóta havonként átlag 8, június 30-áig bezáróan összesen 48 gyorsított eljárásra utalt ügy érkezett a Fővárosi Bírósághoz. Ezekben az ügyekben az összes vádlottak száma: 160, ebből a népi demokratikus államrend elleni szervezkedés miatt 88, fegyverrejtegetés miatt 42, gyilkosság miatt 12, rablás miatt 11, fosztogatás miatt 7 személyt állított az ügyészség bíróság elé. A bíróság összesen 139 vádlottat ítélt el, közülük 26-ot halálra, 14-et életfogytiglani, illetőleg 15 évet meghaladó börtönbüntetésre, 40-et 5–8 évi, 29-et 10–15 évi, 9-et 8–10 évi, a többi elítéltet pedig 5 évnél rövidebb tartamú börtönbüntetésre.

A folyó hó 3-án kezdték meg működésüket a Fővárosi Bíróságnak az 1957. évi 34. törvényerejű rendelet alapján szervezett népbírósági tanácsai. A Fővárosi Bíróságnál a tervezett 5 népbírósági tanács közül egyelőre 3 ítélezik. A többi tanácsot

az ügyforgalom alakulásától függően fokozatosan állítom fel. A népbíróvási tanácsok eddig 2 ügyben hoztak ítéletet, két vádlott ellen szabtak ki halálbüntetést.

Az ellenforradalmi események kiváltotta eszmei zűrzavartól a bírák sem voltak mentesek. Az ellenforradalmi bűncselekmények megítélése terén a kezdetben mutatózó tájékozatlanságot és bizonytalanságot pedig csak növelte az a körülmény, hogy az ilyen természetű ügyeket korábban hosszú évek óta a titkos ügykezelés szabályai szerint és a főváros egész területén egy-két erre kijelölt bíró intézte. A bírák nagy többségének tehát nem volt gyakorlata, és kezdetben minden irányítás is hiányzott az ellenforradalmi bűncselekmények megítélése terén. Ennek következményei különösen két típushibában jelentkeztek. Az egyik hiba a vádlott magatartásának elszigetelt, az események sorából kiszakított vizsgálata volt, ami gyakran hibásan enyhe minősítésekre vezetett. Így például a bíróság csupán magánlaksértésben találta bűnösnek azokat a vádlottakat, akik ÁVH-sokat kerestek a lakásukon, az ott talált marxista ideológiai könyveket, vörös zászlót az utcára hajigáltak stb. Ezekből a cselekményekből nyilvánvaló, hogy a vádlottak a proletárdiktatúra megsemmisítésére törekvő mozgalom tevékeny részesei voltak, a magánlaksértésnél lényegesen súlyosabb bűncselekmény: szervezkedés terheli tehát őket. A másik főhiba pedig abban mutatkozott meg, hogy a bíróságok kezdetben nem tudtak éles határvonalat húzni a népi demokrácia elszánt ellenségei és azok között a jóhiszemű dolgozók között, akik csupán a népi demokratikus kormányzás terén elkövetett hibák kijavítására törekedtek, és ennek során sodródtak bele valamilyen bűncselekménybe. Ennek a zavarnak a során kezdetben létrejött a Fővárosi Bíróság részéről olyan téves döntés is, amely szerint a vádlottakat nem lehetett ellenforradalmárnak tekinteni, mert azok becsületes munkás–paraszti szülők gyermekei.

A helyes bírói gyakorlat kialakításához a Legfelsőbb Bíróság mutatott irányt elsősorban elvi jelentőségű határozataival és kollégiumi állásfoglalásaival. Jelentősen hozzájárult a nézetek és vélemények tisztázásához az 1957. március 1-jén tartott bírói értekezlet⁶¹ is, amelyen az igazságügyminiszter elvtárs felszólalásában részletesen foglalkozott az ellenforradalmi események helyes értékelésével.

61 Közli: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2. Szerk. Horváth Ibolya, Solt Pál, Szabó Győző, Zanathy János, Zinner Tibor Bp. 1993. 710–712 p.

Végül, de nem utolsó sorban hathatós segítséget nyújt az ítélezésben az MSZMP konferenciájának június 30-i határozata, amely világosan tartalmazza büntetőpolitikánk irányelveit. A határozat vonatkozó részét nemcsak szóbeli tájékoztatás során, hanem írásban is közzétük a bíróságokkal.

Mindezeknek a hatásoknak az eredményeként állapíthatta meg az Igazságügy-minisztérium már május hónapban, hogy a Fővárosi Bíróság büntetékiszabási gyakorlata állandó javulást mutat, egyre határozottabb, politikusabb és a szocialista törvényesség követelményeinek egyre inkább megfelel. A június havi ítékezés pedig általánosságban összhangban volt a párthatározatban foglalt iránymutatással.

A kerületi bíróságok ügyforgalma alacsonyabb, mint 1956-ban volt, azonban lassú emelkedés észlelhető.

Az ellenforradalmi bűncselekmények közül az év első hat hónapjában fegyverrejtegetés miatt 214, tiltott határátlépés, illetőleg embercsempészés miatt 287 személy ügyében ítéleztek a budapesti kerületi bíróságok. Ezeknek az ügyeknek a száma április ugrásszerűen emelkedett, azóta viszont rohamosan csökkent. Az áprilisi 142 vádlottal szemben júniusban már csak 52 személy állt ilyen váddal terhelt a kerületi bíróságok előtt.

Amit az ideológiai tévedésekről, eszmei tájékoztatatlanságról és kezdeti bizonytalanságról fentebb mondtam, fokozottan érvényes a kerületi bíróságok vonatkozásában. Az ezeknél működő nagyobb számú fiatal, kezdő bíró az év elején különösen hajlamos volt arra, hogy az ellenforradalmi bűncselekmények társadalmi veszélyességét lebecsülje, különösen a fegyverrejtegetések és a tiltott határátlépések tekintetében.

Egyébként a fegyverrejtegetés és a tiltott határátlépés, valamint az embercsempészés tekintetében követett bírói gyakorlatot a Fővárosi Bíróság büntető kollégiuma ez évi április 13-i ülésén⁶² behatóan megvizsgálta és állásfoglalásaival a kerüle-

62 BFL XXV.4.c. (Fővárosi Bíróság iratai. Elnöki iratok) 1957. El. II. C. 22/4. A kollégiumi döntés a tiltott határátlépés kísérletének és előkészületi cselekményének elhatárolásával foglalkozott. A határozat értelmében tiltott határátlépés kísérlete valósult meg abban az esetben, amikor az elkövető egy folyamatos cselekvéssorozatot kezdett el, amely a határ tiltott módon történő átlépésére irányult. A cselekmény elbírálását nem befolyásolta, hogy ez a cselekmény a határtól mekkora távolságra történt. Külön kiemelte a határozat, hogy a kerületi bíróságok a tiltott határátlépéshez nyújtott segítség tényállását sem derítik fel alaposan. A kollégium kiemelte, hogy a lőfegyver, lőszer, robbanószer, illetve robbanóanyag engedély nélküli tartása és ezek jogtalan használatával elkövetett bűncselekmények tekintetében legkevesebb 5 évi börtönbüntetést kell kiszabni.

ti bíróságok számára a szükséges segítséget és iránymutatást megadta. Ennek nyomán az ítélkezés az ellenforradalmi bűncselekmények tekintetében a legutóbbi hónapokban észrevehetően javult.

[...] ⁶³

A polgári ügyeket tárgyaló bírák összetétele kedvezőtlenebb, mint a büntető bíróságé. Aránylag sok közöttük az idősebb, politikailag fejletlenebb. Minthogy a polgári ítélkezés nem találja magát szemben közvetlenül az osztályharc problémáival, a polgári ügyeket tárgyaló bírák az egyes ügyek mögött nehezebben ismerik fel a politikai, társadalmi problémákat. Káderpolitikánk egyik legnagyobb hiányossága volt az elmúlt években, hogy a polgári bírák sorait nem frissítettük fel új, a népi demokráciához hű káderekkel, sőt volt olyan helytelen álláspont, hogy ha büntető bírónak nem is felel meg politikai beállítottságánál fogva, polgári bírónak megfelel. Így polgári bíráink zömükben szakmailag jól képzettek, de igen sok közöttük a politikailag passzív, sőt ellenséges beállítottságú, amit bizonyított az ellenforradalom alatti magatartásuk. Az úgynevezett forradalmi bizottság elnöke közülük került ki, és ők voltak a hangadók, akik terjesztették az ellenséges nézeteket, szították az ellenállást. Hogy bíráink — beleértve a büntető bírák egy részét is — november-decemberben azon vitakoztak, hogy törvényes-e a Kádár-kormány, legyen-e párt-szervezet stb. nagyrészt tőlük indult el. Nem kétséges, hogy az elmúlt tíz hónap alatt nagymértékben javult a helyzet és ma már bíráink — különösen a büntető bírák, de a polgári bírák nagy része is — elfogadja és belátja, hogy ellenforradalom volt. Ma már a demokráciához hű emberek legyilkolását nem tekintik a „forradalom helyi kilengései”-nek, hanem az ellenforradalom törvényszerű következményeinek. Ez megmutatkozik az ítélkezés javulásában is, mert bíráink a politikai ügyek elbírálásánál eléggé szilárdan állnak. A népbírósági tanácsok felállításával az osztályharcos ítélkezés megfelelően biztosítva van az ellenforradalmi bűncselekményeknél. Van azonban egy másik veszély, ami ugyan megítélésem szerint országos jelenség, de a bíróságok dolgozói között még élesebben jelentkezik, és pedig az, hogy bíráink ma nyíltan nem politizálnak, nem vitakoznak. Különösen vonatkozik ez a polgári bírák nagy részére. Mélyen hallgatnak, nem hajlandók véleményt nyilvánítani és állást foglalni politikai kérdésekben, és mindenre utasítást várnak, amelyet minden bíráló nélkül elfogadnak és végrehajtanak. A legfontosabb feladatunk a polgári bírák politikai színvonalának emelése, sorainknak fiatal,

63 A jelentés kihagyott része a polgári ítélkezéssel foglalkozik.

politikailag fejlettebb elvtársakkal való felfrissítése. Ezt a munkát a minisztériummal karöltve már megkezdjük és eredményesen folytatjuk.

[...] ⁶⁴

Budapest 1957. július 29.

Dr. Szakács Ödön
A Fővárosi Bíróság elnöke

1. sz. melléklet

A fővárosi és kerületi bíróságoknál elsőfokon elítéltek száma az 1956. október 1-jétől 1957. június 30-ig terjedő időben

	Fővárosi Bíróság	Kerületi bíróságok összesen	Fővárosi és ke- rületi bíróságok összesen
Az elítéltek száma összesen:	532	4541	5073
Ebből			
A Népköztársaság elleni büntettek	226	466	692
hatóság és hatósági közeg elleni erőszak	1	112	113
garázdaság	–	42	42
egyéb, az államhatalom és az államigazgatás rendje elleni büntettek	49	147	196
társadalmi tulajdon elleni büntettek	22	992	1014
árdrágító visszaélés	26	104	130
egyéb, a népgazdaság elleni büntettek	109	107	216

⁶⁴ A jelentés ezen része az MSZMP igazságügyi alapszervezeteivel való együttműködés leírását tartalmazza.

	Fővárosi Bíróság	Kerületi bíróságok összesen	Fővárosi és ke- rületi bíróságok összesen
Az elítéltek száma összesen:	532	4541	5073
a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni büntettek	–	149	149
a polgárok személye elleni büntettek	80	533	613
a polgárok javai elleni büntettek	19	768	787
magánvádas büntettek	–	1121	1121
Összesen	532	4541	5073

[...] ⁶⁵

2. sz. melléklet

Kimutatás
a fővárosi és kerületi bíróságok bíráinak személyi megoszlásáról

Bírák összesen	291	
férfiak	236	
nők	55	
MDP tag volt	55	ebből büntető 31 polgári 24
MSZMP tag	34	ebből büntető: 26 polgári: 8

65 A melléklet következő része az 1956. szeptember vége és 1957. június vége közötti folyamatban lévő büntető és peres ügyek számát tartalmazza.

bírói és ügyészi akadémiát végzett	48	
egyetemet végzett	243	
az akadémiások közül az egyetemet elvégezte	6	
bírói kinevezést nyert		
1945 előtt	79	
1945–1952. években	56	
1953–1955. években	110	
1956. január 1. óta	46	

*BFL XXV.60.b. Fővárosi Főügyészség irati. TÜK Igazgatási iratok 02/1957
Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.*

2. dokumentum

1957. Ig. 02. szám

Fővárosi ügyészségtől
Szigorúan bizalmas

Jelentés

a fővárosi ügyészség munkájáról, különös tekintettel a jobb és baloldali elhajlásokra, a törvényesség helyzetére

I.

Az 1956. október 23-át követő ellenforradalmi események során a főváros területén működő ügyészségek munkája megszakadt.

Október utolsó napjaiban a fővárosi ügyészségen is megalakult az ú. n. „Ideiglenes forradalmi bizottság”. Anarchiát és kispolgári nézeteket hangoztatók léghőre alakult ki, — a „sztálintalanítás” címén megindult egyes dolgozóknak a hivatalból való eltávolítása — illetve attól távolmaradásuknak fenyegetésszerűen hangzó javasolása.

A fővárosi ügyészség pártszervezete az ellenforradalom nyomására dezorganizálódott, teljesen szétesett. Az MDP tagok is különböző nézeteket hangoztattak, és ez nehezítette a kommunisták tömörülését. Igen erős visszhangra találtak a revizionista, nemzeti kommunista és hasonló nézetek.

November elején igen nehéz körülmények között indult meg a munka. A munka normális menetét, felvételét a közlekedési viszonyok mellett a lehetetlen politikai légkör, az akkor szinte divatossá vált sztrájkmozgalom befolyásolta. Ehhez járult még, hogy egyesek néma tüntetésre, sztrájkra biztatták még az ügyészség dolgozóit, a forradalmi munkás-paraszt kormány elismeréséről, vagy el nem ismeréséről vitatkoztak — és nem dolgoztak. S bár ezek kisebbséget képeztek, a többség mégis mintegy megfélemlítve hallgatott.

Sorozatos intézkedések történtek a fegyelem helyreállítására, a távolmaradók jelentésére, fizetésük letiltására, munkaviszonyuk megszüntetésére.

Végeredményben szívós, kemény munka eredményeképpen sikerült január elejére a rendet és fegyelmet helyreállítani, a munkát elindítani és elérni azt, hogy az apparátus bizonyos szervezettségben dolgozzék.

Elősegítette a munka normalizálódását a[z] MSZMP pártszervezetének a megalkulása, a hangadók fokozatos háttérbe szorítása, romboló agitációjuk és sutogásuk megakadályozása. Később ezek a személyek felmondással, racionalizálással az apparátusból eltávolításra kerültek. Ellenforradalmi magatartás, ügyészi pályára alkalmatlanság, önként távozni akarás címén 30 fő került ki az apparátusból (12 ügyész, 4 előadó ügyész, 1 nyomozó, 11 segédhivatali, 1-1 statisztikus és hivatalsegéd). A fővárosi ügyészség dolgozói közül három ügyész, három előadó ügyész és egy gépirónő távozott engedély nélkül külföldre.

E személyek kiválása jó hatással volt az apparátusra, szilárdabb, megbízhatóbb lett. Korántsem felel meg azonban a fővárosi ügyészség mostani személyi állománya azoknak a követelményeknek, ami elé a napról-napra felmerülő feladatok állítják.

Az eltávolítás, racionalizálás nem mondható következetesnek, mert még van az apparátusban néhány olyan személy, akit ellenforradalmi magatartása, ingadozása, az ügyekben való válogatni-akarása miatt — vizsgálat után — fokozatosan el kell távolítani (5–6 fő ügyész), valamint több olyan személy is, akik ugyan becsületesek, megbízhatók, de gyenge képességűek, ügyészi pályára alkalmatlanok és az apparátusban való meghagyásuk csupán szociális jótékonyosság (8–10 fő ügyész).

A fővárosi ügyészség ütőképességére jellemző adatokat az 1. sz. melléklet mutatja.

A személyzeti téren fennálló hiányosságokat fokozza az is, hogy a Legfőbb Ügyészség személyzeti intézkedései zömmel előzetes megbeszélés nélkül történnek, áthelyezések, munkába állítások során az újonnan munkába lépő dolgozókról felvilágosítást nem ad, a munkába állításhoz csak a kinevezési okmányt küldi meg a fővárosi ügyésznek. Így a fővárosi ügyésztől nem mondható el, hogy az apparátus első káderese volna.

A személyzeti helyzetből adódik, hogy a munka színvonala az ügyészi szervezeten belül nem egységes. Általában az írásbeli munka elfogadható és javulást mutat. A vádbeszédek színvonala azonban mélyen alul van az elfogadhatónak. Nagyon kevés a jól tárgyaló, szónoki képességgel is rendelkező ügyész. A vádbeszédeknél emellett az ellenőrzés fogyatékos megszervezése, az ügyészekre háruló súlyos tárgyalási teher, a letárgyalásra kerülő ügyek nagy száma és terjedelmessége okozza a hiányosságok jelentékeny részét.

A szónoki készség fejlesztésére, képzés céljából oly módszerhez folyamodtunk, s hogy kellő felkészülésre készítsük az ügyészeket minden ügyben, hogy előtte történt figyelmeztetés nélkül, váratlanul, több tárgyaláson az ügyészi vádbeszédet magnetofonszalagra vettük fel. Több vádbeszéd felvétele után — okulásul — a kerületi ügyészeknek és a vádképviselőt ellátó ügyészeknek leforgattuk.

Politikai vonatkozásban az ügyészi szervezeten belül a helyzet egyre szilárdulónak mondható. A pártszervezet rendezésében folytatott vitakörök munkája erősen hozzájárul úgy a régi, mint az új ügyészek körében az ellenforradalom hatásának a felszámolására. Korántsem mondható azonban, hogy egyes ügyészek teljesen mentesek volnának állásfoglalásaiknál az ingadozástól.

A személyi állomány minőségének javulását a pártszervezet részéről rendszeresen folytatott politikai felvilágosító munka és agitáció, a fluktuáció megszüntetése, a szakmai téren szükséges rendszeres oktatás és képzés, a hatékony ellenőrzés és a munkateher arányosítása gyorsabb ütemben biztosíthatja.

II.

A fővárosi ügyészség tevékenységének elvi irányát az elmúlt időszakban: az ellenforradalom elleni következetes harc, a köztörvényi bűncselekmények határozottabb, gyorsabb üldözése, a helyes bírói ítélezés kialakítása, a rendőrség nyomozási munkájának megjavítása, az államigazgatás egész területén a törvényesség megszilárdítása, az ellenforradalom után kialakult polgári viszonyok rendezésének elősegítése, a letartóztató intézetekben az állapotok teljes helyreállítása, a

rendkívül megszorított közlekedési balesetek csökkentése és a közlekedési fejelem megszilárdítása szabta meg. E feladatok végrehajtásával kívántuk elősegíteni a proletárdiktatúra további megerősödését, a törvényesség és a közbiztonság megszilárdítását, a gazdasági, társadalmi, állami és politikai élet konszolidációját.

Az év elején valamennyi ügyész részvétele mellett értekezletet tartottunk a politikai és elvi kérdések tisztázására, ahol rámutattunk arra, hogy ahhoz, hogy az ügyészi munkát a követelményeknek megfelelően tudjuk megvalósítani, feltétlenül szükséges az ügyészségek kapcsolatainak minden szinten újbóli egészséges rendezése. Ügyészségeink többségének a pártszervekkel, a rendőrséggel és a tanáccsal való kapcsolata nem volt kielégítő, sőt helyenként ma sem zökkenőmentes. Ez a hiányosság a törvényes rend helyreállítására, a közbiztonság alakulására, a bűnüldözés általános képére is kedvezőtlen hatást gyakorolt, sőt gyakran vitára vezetett konkrét ügyekben. Az együttműködést akadályozták az ilyen súrlódások. S kellő időben való tájékoztatás elmaradása, a politikai állásfoglalások többször előforduló helytelensége oda vezetett, hogy a szervek részéről — helyenként bírálat helyett — az ügyészeket, sőt az egész ügyészséget „ellenforradalmárok támogatóinak” nevezték. Ez az általánosítás már gyakran egyszeri hiba becsúsztatása esetén is bekövetkezett. Ezért utasítást adtunk, hogy az ellenforradalmi jellegű vagy a jelenlegi helyzetben fokozottan társadalmi veszélyességet jelentő cselekmények miatt az ügyészségnek őrizetben vagy előzetes letartóztatásban átadott személyeket szabadlábba helyezni vagy ügyükben a nyomozást megszüntetni — még ha annak törvényes indoka felmerül is — kizárólag a fővárosi ügyész jóváhagyásával lehet.

A fővárosi ügyészség tevékenységének döntő súlyát az ellenforradalmi jellegű bűncselekmények elleni küzdelemre fektette. Megszervezte az ellenforradalmi bűncselekményekkel foglalkozó ügyészek csoportját. Július hó végéig összesen 1025 személyt vádoltunk meg: az államrend elleni szervezkedés (181), fegyverrejtegetés (289), tiltott határátlépés (389) büntett miatt, ugyanezen idő alatt izgatás büntette miatt pedig 166 személyt. Döntő feladatnak tekintette az ügyészség a gyorsított eljárás alá tartozó ügyek gyors és törvényes nyomozásának biztosítását.

A gyorsított és népbírósi eljárás során 1957. július 31-ig 200 vádlottat állítottunk bíróság elé. A bíróság 171 személyt el is ítélt, egy személyt felmentett, míg 21 személy ügyében érdemi határozat még nem született, 7 személy ügyét pedig más bírósághoz tette át.

A gyorsított és népbírósi eljárás során a bíróság elé állítottak megoszlása bűncselekményenként: szervezkedés 122, fegyverrejtegetés 42, gyilkosság és élet elleni bűncselekmény 14, rablás 10, fosztogatás 7 fő.

A bíróság az eljárások során 33 személy ügyében halálbüntetést, 13 személy ügyében életfogytiglani börtönt, 40 személy ügyében 10 éven felüli büntetést, 58 személy ügyében 5 éven felüli büntetést és 26 személy ügyében 5 éven aluli börtönbüntetést szabott ki. Egyéb intézkedésre egy személy ügyében került sor.

Az ellenforradalom alatt létrejött „forradalmi bizottságok”, „nemzeti bizottságok”, „nemzetőrségek” tevékenységének a feltérképezése befejezést nyert, és ügyüknek tervszerű feldolgozása és a népbíróság elé utalása folyamatban van.

Az ügyészi és rendőri szervezet közt kezdetben fennállott bizalmatlanság fokozatosan eloszlott. A két szerv vezetői kiépítették a helyes kapcsolatot egymással, megbeszélik a közös problémákat, és megfelelő utasításokat adnak az alárendelt apparátus felé.

Tekintettel arra, hogy a rendőri szervek is fő feladatuknak az ellenforradalmi jellegű bűncselekmények üldözését tekintették, valamint a közbiztonság teljes helyreállítását, ez hosszabb ideig elvonta a rendőri erőket attól, hogy a közönséges bűncselekményeket hathatósabban üldözzék. Ez a körülmény oda vezetett, hogy a bűnüldözés egyoldalúvá vált, csak az ellenforradalmi cselekmények elkövetői ellen folyt a következetes harc, ugyanakkor egyéb területeken szinte ellanyhult vagy leállt a bűnüldözés. Az ellenforradalmi bűncselekmények üldözésének elsőbbsége pedig nem jelentette azt, hogy ezek egyidejű üldözésével csökkenjen a közönséges bűnözők elleni harc és egyes bűncselekmény-fajták szinte eltűnjenek a statisztikából vagy teljesen kis számban szerepeljenek, mert az ellenforradalom olyan zavaros vizet teremtett a bűnözők minden típusa számára, amelyben ezek — a bűnüldöző szervek jóvoltából — vígan halászhattak is.

[...] ⁶⁶

A közbiztonság megszilárdítását és az ellenforradalmi elemek felszámolását célzó közbiztonsági őrizetbe vétel terén is komoly eredményeket fejtett ki a rendőrség és az ügyészség. A fővárosi ügyészség a táborban elhelyezettek őrzésének a felügyeletét is ellátja. A tábor területén jelenleg 2412 fő áll közbiztonsági őrizet alatt. Júliusban az ügyészség által jóváhagyott őrizetbevételi határozatok száma: 1060.

A belügyi és ügyészi szervek fogyatékoságai ellenére is mindkét szerv munkájában az elmúlt idők során komoly fejlődés tapasztalható. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az erőszakos bűncselekmények száma nem fokozódik, és ugyanakkor fo-

66 A jelentés kihagyott része a társadalmi tulajdon védelmében tett intézkedésekkel, illetve a befejezetlen nyomozások problémájával foglalkozik.

kozatosan javul a főváros területén a közbiztonság is. A két szerv együttműködése ma már kétségtelenül zavartalan. Hiányossága az együttműködésnek, hogy gyakran elhanyagolják az ú. n. operatív értekezletek megtartását, és nem elemzik megfelelően területükön a bűnüldözési helyzetet.

[...] ⁶⁷

A főváros területén a bíróságok csak januárban kezdtek el ténylegesen működni. Januárban a bírói felügyeletet ellátó ügyészek számára értekezletet tartottunk, amelyen megvitattuk, hogy e téren milyen feladatok hárulnak az ügyészekre. Felhívtuk az ügyészek figyelmét, hogy a tárgyaláson leplezzék le az ellenforradalmi cselekményeket és elkövetőit, megfelelő indítvánnyal segítsék a bíróságokat a helyes ítélet meghozatalában, bátrabban éljenek a fellebbezés jogával akkor is, ha a bíróság nem hoz megfelelő ítéletet. A bírói ítékezés — főleg a gyorsított eljárási ügyekben — általában megfelelő, de több esetben találkozhatunk politikailag és szakmailag hibás ítéletekkel is. A bíróság ítélezését — főleg a gyorsaság szempontjából — az ügyhátralék ugyancsak befolyásolja. Ennek kiküszöbölésére már történtek intézkedések, de ezek nyomán erős mértékben emelkedik a fővárosi ügyészség amúgyis nagy tárgyalási terhe.

Több ízben vizsgáltuk a börtönök helyzetét, ahol a zsúfoltság kivételével sikerült normális helyzetet teremteni. A Markó utcai börtönben a letartóztatottak magas száma eredményezi a zsúfoltságot.

Az elmúlt időkben éppen az ellenforradalmárok ártalmatlanná tétele céljából bátrabban nyúltunk az előzetes letartóztatás eszközehez. Így az elmúlt időszakban a letartóztatottak száma a korábbi állapotokhoz viszonyítva nagyobb mértékben növekedett. Januárban 261, februárban 511, márciusban 564, áprilisban 412, májusban 540, júniusban 389 került előzetes letartóztatásba. Az előzetes letartóztatások számának átmeneti emelkedésével a jövőben is számolni kell, mert a „forradalmi bizottságok”, „nemzeti bizottságok” tevékenységének felülvizsgálása és felszámolása során még számos személy letartóztatására kerül majd sor.

[...] ⁶⁸

A kerületi ügyészségekkel vizsgálatot folytattunk, hogy az üzemekben, vállalatoknál az ellenforradalom során bocsátottak-e el állásukból dolgozókat baloldali, kommunista pártállásuk miatt. Ilyen esetekben a kerületi ügyészségek a dolgozók érdekében felléptek, és törvényességi óváásokat nyújtottak be.

67 A jelentés itt a közlekedési bűncselekményekkel foglalkozik.

68 A jelentés ezen része a tanácsokkal való kapcsolattartásról szól.

Ellenőriztük, hogy a munkástanácsok csak olyan üzemekben tevékenykednek-e, ahol a törvény ezt számukra biztosítja.

Ugyancsak a kerületi ügyészségekkel ellenőriztettük, hogy milyen intézkedések történtek az október 23-át követő események során illetéktelenül kifizetett, kiadott juttatások, élelmiszer beszerzések, bérek visszafizetése. E vizsgálatok során észleltük, hogy a vállalatok egy része az események folytán bekövetkezett károkat úgy igyekszik beállítani, hogy abba olyan leltárhányokat is felvesznek, amelyek a vállalatot hanyag kezelés folytán, lopás vagy sikkasztás révén már korábban, vagy éppen később érték, és most felhasználják az alkalmat, hogy az ellenforradalom által okozott károkkal együtt feltűnés nélkül „leírják” azokat. A kerületi ügyészségek utasítást kaptak, hogy ilyen esetekben vezessék be az előzetes ellenőrzést, és ennek eredményéhez képest indítsák meg a büntetőeljárást.

[...] ⁶⁹

III.

Az ellenforradalmi események során a fegyelem általános lazulása, a gátlások szokatlan felszabadulása következett be, és a törvényesség erősen rosszabbodott.

A törvénysértések száma nem lényegesen ugyan, de szaporodott, emellett sokkal nyíltabbak, durvábbak.

Nemcsak a politikai háttérű bűncselekmények tettek különös jelentőségre szert, hanem a közönséges bűncselekmények, az államigazgatás területén elkövetett törvénysértések is a legerélyesebb fellépést követelik meg.

A jelenlegi szakaszban az ügyészségeknek a meglazult törvényességet következtesen helyre kell állítani, és határozott, kemény és a proletárdiktatúra érdekeinek megfelelő intézkedésekkel a törvénynek érvényt kell szerezni.

E munka során le kell küzdeni egyfelől a néhol megmutatkozó ügyészi liberalizmust, a helytelenül értelmezett megbékélés szellemét, mert ez arra venné rá az ügyészeket, hogy elnézzék az olyan intézkedéseket, amelyek az ellenforradalmi elemek további aknamunkáját tennék lehetővé.

Másfelől fel kell lépni az olyan törekvések és intézkedések ellen, amelyek túlzó voltuknál fogva ellentétben állanak a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány által kiadott jogszabályok szellemével.

69 A jelentés következő része a szabálysértési eljárásokkal és az MSZMP kerületi intéző bizottságaival kiépített kapcsolattal foglalkozik.

[...] ⁷⁰

A törvényesség következetes és kérlelhetetlen biztosítását nehezítik az egyes ügyészek jobbra-balra történő ingadozásai, különböző szemléletektől vezetett állásfoglalásai.

Így gyakran jelentkezik még problémaként az ellenforradalom részeseinek elbírálása. A november 4-iki kormánynyilatkozat ama megállapítását, hogy „A kormány nem tűri meg, hogy a dolgozókat bármi ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők eseményeiben részt vettek”, az ügyészségek a kezdeti időben túlzottan kiterjesztően értelmezték Ennek eredményeként számos ellenforradalmi cselekményben nem ismerték fel a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedést.

A keményebb intézkedések megtétele előtt felvetették a kérdést, vajon mi a biztosíték arra, hogy a kemény és a proletárdiktatúra akaratának, érdekeinek megfelelő forradalmi intézkedések nem vezetnek-e az elmúlt évek közismert és káros hibáihoz?

Óvatossággal mérlegelik az ügyészek a beérkezett nyomozási anyagot, mert észlelték több esetben, hogy a névtelen feljelentést rögtön követi az őrizetbevétel, és így provokáció esetén az ártatlan emberek ellen emelnének vádat.

Befolyásolja munkájukat az is, hogy munkások indokolt büntetőjogi felelősségrevonása esetén gyakran elhangzik, hogy miért nem inkább az ellenforradalmárokkal foglalkoznak, s nézzék el a munkás botlásait, „munkás áruló” — „munkás üldöző” jelzőkkel illetik.

A provokációs bejelentésekre indult eljárásoknál nem mernek a megszüntetés eszközhöz nyúlni, mert félnek az „ellenforradalmárokat támogató” jelzőtől és ez vezet a túlzó intézkedésekhez.

A felső irányításra való várás, a párt és a kormány vezetőinek kiragadott kijelentéseire szeizmográf-szerűen történő reagálás folytán állandó töprengés van, hogy milyen mérvű a társadalomveszélyessége és kik részéről ma az izgatásnak, tüntetésnek, hatósági közeg elleni erőszaknak, röpcédula terjesztésnek vagy akár a plakátragasztásnak [sic!].

Az ügyészek állásfoglalása rögtön tükrözi és követi a bírói gyakorlatot, ítélezést, mely — bár túlnyomó részben megfelel az osztályharc követelményeinek — mégis úgy első-, mint másodfokon még a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában is mutatkozik ingadozás az ellenforradalmi bűncselekmények megítélésében.

70 A jelentés ezen része az államigazgatásban és a gazdasági szerveknél jelentkező visszaélésekkel foglalkozik.

Balra, hol meg jobbra tolódik el az állásfoglalás az osztályhelyzet, valamint a súlyosító és enyhítő körülmények értékelésénél.

A társadalmi tulajdon védelme és üldözése terén az a helytelen szemlélet alakult ki, hogy a bűncselekmények által okozott kár amúgy is csekély az ellenforradalom által okozott milliárdos kárhoz viszonyítva.

Elhajlások mutatkoznak még a „megtévesztett dolgozó” fogalmának értékelésénél, az indítóokok mérlegelésénél, a védelem biztosításánál, az előzetes letartóztatás elrendelésénél.

Ezek pedig a törvényesség megszilárdítását nehezítik és e téren — a helyes politikai munkával — tud legtöbbet segíteni az ügyészség pártszervezete.

[...] ⁷¹

Budapest 1957. augusztus 6.

Dr. Götz János sk.
fővárosi ügyész

1. sz. melléklet

A fővárosi ügyészség ütőképességére jellemző adatok

Ügyészi létszám: 194	betöltve: 191	
MDP tag volt: 116	MSZMP tag: 99	pártonkívüli: 92
Munkás: 39		
Paraszt: 40		
Értelmiségi: 41		
Alkalmazotti: 48		
Egyéb (kisiparos, kiskereskedő) 23		
a./ egyetemet végzett 118 fő		
b./ ügyészi-bírói akadémiát 57		
ebből egyetemet elvégezte 10		
most jár egyetemre 41		
c./ egyetemre jár (akadémia nélkül) 15		
egyetemre járók összesen 56 (kb. 28%)		
Vizsgaszabadságuk évi 1344 munkanap.		

71 A jelentés utolsó része az MSZMP budapesti intézőbizottságával való együttműködés feladatait tartalmazza.

Egyetemet nem végzett és nem is jár egyetemre 7 fő ügyész
Nők száma: 27 fő ügyész
Két évnél rövidebb gyakorlattal rendelkezők: 39 fő ügyész

Fluktuáció

Mikor kerültek a fővárosi ügyészséghez:

1945 előtt	3 fő
1950 előtt	20 fő
1950-ben	5 fő
1951-ben	5 fő
1952-ben	18 fő
1953-ban	23 fő
1954-ben	30 fő
1955-ben	24 fő
1956-ban	24 fő
1957-ben	39 fő

[...] ⁷²

*BFL XXV.60.b. Fővárosi Főügyészség iratai. TŰK Igazgatási iratok 02/1957
Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.*

72 A 2. számú melléklet a vádemelések és megszüntetések, valamint a társadalmi tulajdonban okozott kárra vonatkozó adatokat tartalmazza.